

Oponentsky posudek disertační práce

Mgr. Olgy Šusoliakové: „**Hodnocení pracovních psychické zátěže a kvality života učitelů 2. stupňů základních škol**“

Disertační práce je psaná anglicky, autorka použila citace z téměř 120 titulů odborné literatury.

Teoretickou část disertační práce postavila na 3 hlavních kapitolách:

- a) stresové faktory v pracovním prostředí, psychologické teorie o stresu ve vztahu k profesi, legislativní regulace profesních stresů v ČR a metody hodnocení profesního stresu. Podrobněji jsou popsány zdroje stresu v profesi učitele, literární informace o možnostech zvládnutí stresu i omezení výzkumného zkoumání stresu učitelů. Vzhledem k referenční skupině hasičů, kterou si autorka vybrala, jsou popisovány i zdroje stresů u této profese, včetně zdůraznění rozdílů k profesi učitelů;
- b) druhá teoretická kapitola zevrubně popisuje sliny ve vztahu k jejich využití jako biologického materiálu pro biologické expoziční testy. Podrobnou pozornost věnuje autorka také pravidlům pro odběr vzorků, jejich skladování a analytickým metodám vyšetřování hladin hormonů se specifickým zaměřením na kortisol.
- c) třetí kapitola popisuje pojetí a měření kvality života, především oblast, která má vztah ke zdravotnímu stavu a může být použita k hodnocení rizika spojeného se stresem v podmínkách práce.

V této části bych chtěla vyzdvihnout komplexní pojetí a logické uspořádání problematiky, která je výchozí bází pro vlastní studii mgr. Šusoliakové.

Autorka mimo jiné rozvažuje nad kontroverzními výsledky aplikace Karáskova a Theorellova modelu (str. 19) založeném na současném posouzení zátěže a možnosti rozhodování o jejím zvládnutí u různých typů profesí: zatímco u evropských studií byly výsledky zdravotního stavu u různých profesí v souladu s očekáváním autorů modelu, nepotvrdily se u technických pracovníků v Malasii. Domnívá se, že ve východních (či jiných) kulturách dominují spíše skupinové přístupy k percepci stresu a jeho zvládnutí. Zde bych ráda upozornila, že Karáskův model má ještě třetí dimenzi a tou je společenská prestiž posuzované profese, která je součástí percepce pracovního stresu a dále ovlivňuje jeho dopady na zdraví. Nicméně tuto dimenzi autorka zmiňuje při srovnávání zdrojů stresu u učitelů a hasičů.

V praktické části disertační práce autorka velmi podrobně popsal metodiku studie, včetně obrázkové dokumentace. Použila dotazníková šetření pro hodnocení pracovního stresu (Meisterův dotazník) a pro hodnocení kvality života (WHO QoL-BREF 26) u 142 učitelů 2. stupně ZŠ a 136 profesionálních hasičů; obě profese jsou podle klasifikačních kritérií řazeny k těm s vyšší psychickou zátěží.

Struktury dotazníků byly vytvořeny tak, aby bylo možno posoudit fyzické zdraví, mentální zdraví, sociální spokojenost a environmentální oblast (ekonomické podmínky, zájmová činnost) respondentů.

Anamnestické údaje autorka konfrontovala s hladinami kortisolu ve slinách. Toto vyšetření bylo provedeno ve 2 pilotních měřeních (u 10 a u 50 respondentů), následně u ostatních účastníků; všichni dostali instrukce. Učitelům bylo odebráno 5 vzorků slin (v 7, 11, 15 a 22 hod. a druhý den ráno v 7 hod), u hasičů bylo vynecháno dopolední měření. K hodnocení byly použity vhodné statistické metody. Získané objektivní údaje byly hodnoceny nejen podle profesí, ale i podle pohlaví (u učitelů), věku, kuřáctví, fyzické aktivity a – ovšem – i ve vztahu k anamnestickým údajům o percepci mentálního stresu a vybraným znakům kvality života.

Výsledky přehledně autorka prezentovala ve 40 tabulkách a 1 grafu, s odpovídajícím slovním komentářem, který dále rozšířila v diskusi. Výsledky porovnává rovněž s obdobnými českými

a zahraničními studii. V mnoha ukazatelích potvrdila, že stres je větší a kvalita života je nižší v souboru učitelů než hasičů a také, že ženy – učitelky vnímají stresovou zátěž hůře než jejich profesní kolegové. V diskusi poukazuje na možné příčinné faktory těchto rozdílů. Zvláštní pozornost věnuje autorka významu ukazatele hladin kortisolu ve slinách, jejich cirkadiálnímu kolísání, absolutním ranním a večerním hodnotám; v diskusi využívá nejen studií u stejných, ale i u jiných profesí (např. zdrav. sestry, osoby s rozdílným socio-ekonomickým postavením apod.). Zvažuje rovněž vliv selekce pracovníků v obou profesích.

Výsledky studie ještě jasně definovala v závěrech, k nimž připojila doporučení na zvýšení pozornosti profesím s psychickou zátěží, na zahrnutí i neprofesních možných stresových faktorů a na rutinní využívání měření hladin kortisolu ve slinách, včetně širšího vyšetření české populace k získání lepších referenčních hodnot.

Celkové hodnocení:

- Autorka zvolila velmi aktuální téma s ohledem na skutečnost, že profese učitelů je v ČR dlouhodobě ekonomicky i společensky podhodnocena; zajímavým přístupem bylo zvolení „kontrolní“ skupiny hasičů, jejichž práce je obecně pokládána za silně rizikovou a stresující – na rozdíl od učitelské profese;
- Subjektivní údaje respondentů byly doplněny objektivním hodnocením, přičemž autorka vybrala pro biologický expoziční test jak typický marker stresu, tak i biologický materiál, který se získá neinvazivní metodou; k hodnocení rozdílů použila adekvátní statistické metody;
- Studie přinesla další cenné poznatky o profesi učitelů, která je již tradičně sledována na školícím pracovišti autorky, včetně praktických doporučení pro širší využívání objektivní metody pro hodnocení stresu; jako nové bych označila zjištěné údaje o vyšší úrovni stresu učitelů než profesionálních hasičů;
- Disertační práce splnila stanovené cíle i požadavky kladené na disertační práci, nemám doplňující otázky.

Závěr: Mgr. Olga Šušoliaková prokázala tvůrčí schopnosti k vědecké práci, její disertační práci doporučuji k obhajobě a po její úspěšné prezentaci doporučuji udělení akademického titulu „doktor“ ve zkratce Ph.D. podle § 47 Zákona č. 111/98 Sb. O vysokých školách.

Prof. MUDr. Drahošlava Hrubá, CSc.,
Ústav ochrany a podpory zdraví LF MU,
Kamenice 5, 625 00 Brno

V Brně, 18. 7.2014